

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้า 2 วิธี มีขั้นตอนในการดำเนินการศึกษาดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร (Documentary Studies) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานกองทุนและจากแหล่งข้อมูลคือ

- 1.1 สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
- 1.2 สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- 1.3 สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยขอนแก่น
- 1.4 ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านส้มโฮง
- 1.5 ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโฮง

2. การศึกษาภาคสนาม (Field studies) โดยมีวิธีการดังนี้

2.1 การสังเกต (Observation) ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยการเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Unparticipant Observation) โดยการสังเกตจากการดำเนินงาน และการดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่มของสมาชิก 2 ครั้ง

2.2 การสัมภาษณ์ (Interview) โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Structural Interview) โดยสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปของชุมชนจากผู้นำทั้งผู้นำโดยตำแหน่งและผู้นำตามธรรมชาติ รวมถึงผู้รู้ในชุมชน ส่วนในประเด็นของการบริหารงานกองทุนกลุ่มออมทรัพย์จะศึกษาจากคณะกรรมการของกองทุน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานของกองทุนกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโฮง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานกองทุนกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโฮง

ความสำคัญของการวิจัย

1. เป็นข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุน เพื่อนำไปใช้เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินงานด้านกองทุนให้มีประสิทธิภาพ และสามารถยกระดับกองทุนให้เกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างแท้จริง
2. เพื่อทราบถึงโครงสร้างในการบริหารงานทุน การจัดหาทุน การจัดสรรเงินทุนและผลกำไร ตลอดจนปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกองทุนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านสั้มโฮง เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้เป็นข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของกองทุน อื่น ๆ ที่สนใจต่อไป

ข้อตกลงเบื้องต้น

การทำวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานด้านกองทุน โดยองค์การชุมชน โดยทำการวิจัยเฉพาะในบริบทของ กองทุนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านสั้มโฮง หมู่ที่ 5 ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด เท่านั้น ฉะนั้นปรากฏการณ์และองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่ค้นพบจึงเป็นความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ดังนั้นในการอ้างอิงข้อมูล เพื่ออธิบายพื้นที่อื่น ๆ ควรจะมีการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ และวัฒนธรรมของชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ ดังนี้

1. ขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เสนอต่อผู้ใหญ่บ้าน เพื่อขออนุญาตเข้าศึกษาในพื้นที่
2. ประชุมชี้แจงรายละเอียด วัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ทราบ
3. เข้าศึกษาในพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ และบันทึกภาพข้อมูลเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่บ้านสั้มโฮง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล มีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ ดังนี้

1. นำแบบสอบถามที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของข้อมูล
2. จำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

3. วิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นสำคัญของความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ที่มาของการก่อตั้ง / มูลเหตุที่ต้องมีการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโองรูปแบบ/วิธีการดำเนินงาน ตลอดจนพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน, ผลกระทบจากการดำเนินการของกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง และปัจจัยแวดล้อมด้านต่าง ๆ ที่ส่งให้กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการกองทุน ส่วนในประเด็นของปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จต่อการดำเนินงานของกองทุนกลุ่มออมทรัพย์นั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดที่ใช้เป็นกรอบในการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง

บ้านส้มโองเป็นหมู่บ้านในเขตพื้นที่ยากจนของอำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด เนื่องจากชุมชนประสบปัญหาภัยแล้งอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผลผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ชาวบ้านที่ยังอยู่ที่เดิมต้องคั้นนมเพื่อการเอาตัวรอด จนถึงขั้นต้องออกเร่ร่อนขอทานหรือแม้แต่การออกหาขอข้าวเพื่อเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต นักเข้าชาวบ้านถึงกลับต้องนำเอาบ้านและ โฉนดที่ดิน ไปค้ำประกันเพื่อกู้หนี้ยืมสินมาเป็นค่าใช้จ่ายในการผลิตและการดำรงชีวิต

จากสภาพของชาวบ้านที่ยากจนอยู่แล้ว ทำให้ยิ่งเดือดร้อนเพิ่มมากขึ้นอีกจนถึงขั้นที่ชาวบ้านต้องสูญเสียบ้านและที่ดินทำกินให้กับนายทุนเพื่อชำระหนี้เงินกู้

จนกระทั่งมูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ (Gird) ได้เข้ามาทำงานในพื้นที่ การดำเนินงานของมูลนิธิร่วมกับชาวบ้าน ได้มีการจัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิ ทำให้มองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างรุนแรง โดยเฉพาะปัญหานี้สินนอกระบบ จึงจัดให้มีการประชุมชาวบ้านเพื่อร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านเกิดความตื่นตัวที่จะแก้ไขปัญหา โดยแนวทางในการแก้ไอนั้น ที่ประชุมมีมติให้มีการจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารวัว-ควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านส้มโอง ขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนของคนในชุมชน ในการแก้ไขปัญหาหนี้สินนอกระบบ

หลังจากที่ชาวบ้านมีมติจัดตั้งให้มีการจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารวัว-ควาย แล้ว กลับพบว่า ปัญหาที่พบมีความรุนแรงจนการดำเนินการนั้นช่วยเหลือชาวบ้านได้ไม่เต็มที่เนื่องจากพึ่งพาทายนอกเป็นหลัก ในปี พ.ศ. 2532 กลุ่มผู้นำสตรีจึงได้ก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาแต่การก่อตั้งระยะแรกกลุ่ม/ชาวบ้านกลับไม่มีความรู้และประสบการณ์ในการดำเนินงาน

ทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินการและการจัดการกลุ่ม ต่อมาจากความช่วยเหลือของมูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ (Gird) ในด้านงบประมาณและการประสานงานให้ชาวบ้านได้ไปเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การดำเนินงาน กับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านปลาคูณ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด หลังจากกลับจากการศึกษาดูงานชาวบ้านจึงร่วมกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านส้มโฮง ขึ้น โดยมีสมาชิกเริ่มต้น 52 คน มีเงินตั้งจะออมทรัพย์เริ่มต้น 520 บาท

หลังจากที่มีการตั้งกลุ่มและมีการดำเนินงานในช่วงแรกพบว่ากลุ่มประสบปัญหาหลายด้านเนื่องจากปัญหาความยากจน และคณะกรรมการยังขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารงานกองทุน สมาชิกที่ออมเงินก็กลัวเงินตัวเองหายเพราะกลุ่มไม่มีเอกสารสำคัญในการรับจ่ายเงิน แต่กลุ่มก็สามารถดำเนินงานมาได้ จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2535 จึงได้มีการปันผลกำไรคืนให้สมาชิกเมื่อสมาชิกได้รับเงินปันผล จึงเริ่มให้ความไว้วางใจในการทำงานแต่ด้วยจำนวนเงินออมของสมาชิกมีจำนวนมากขึ้น ทำให้การบริหารจัดการยากขึ้นด้วย ในปี พ.ศ. 2536 กลุ่มจึงได้เดินทางไปศึกษาดูงานที่สหกรณ์เครดิตยูเนียนหนองห้าง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ กลุ่มได้นำความรู้จากการศึกษาดูงานมาปรับประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพชุมชนของตนเอง การดำเนินงานของกลุ่มจึงเริ่มลงตัวมากยิ่งขึ้น ทั้งด้านการจัดทำบัญชี การจัดการเอกสารการเงินและการจัดการด้านระบบการบริหารจัดการอื่น ๆ จนถือได้ว่ากลุ่มประสบผลสำเร็จซึ่งสิ่งที่บ่งชี้ถึงความสำเร็จในการดำเนินงานมีดังนี้

1. ผลกำไรจากการดำเนินงาน รายได้ที่เป็นผลกำไรของกลุ่มมาจากการนำเงินของสมาชิกที่มีการออมกลับมาปล่อยกู้ให้สมาชิกทำการกู้ยืม โดยกองทุนจะคิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 2 บาทต่อเดือน ผลการดำเนินงานของกลุ่มจากปี พ.ศ. 2545-พ.ศ. 2548 กลุ่มมีเงินทุนหมุนเวียน ให้สมาชิกกู้จำนวน 646,699 บาท มีกำไรจากการดำเนินงานในระยะเวลา 3 ปี เป็นเงิน 424,078 บาท และกลุ่มได้มีการปันผลให้กับสมาชิกและมีการจัดสรรผลกำไรแยกเป็นเงินปันผลให้กับสมาชิก 394,394 บาท เงินค่าตอบแทนคณะกรรมการ 21,203 บาท และจ่ายเข้ากองทุนกลาง 8,481 บาท

2. การมีสมาชิกและจำนวนเงินมากขึ้นการดำเนินงานในช่วงแรกของกองทุนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านส้มโฮง ก่อนข้างมีปัญหาเนื่องจากสมาชิกมีปัญหาเรื่องความยากจนเป็นทุนเดิม เมื่อมีการออมเงินไปได้ระยะหนึ่งแล้วสมาชิกในกลุ่ม ไม่มีความเชื่อมั่นในการทำงานของคณะกรรมการ และกลัวเงินที่ตนเองออมหายเนื่องจากการจัดทำระบบบัญชีที่ไม่มีความชัดเจน จึงมีการปันผลแล้วกองทุนได้เริ่มดำเนินงานใหม่ มีการเพิ่มหุ้นทำให้กลุ่ม

มีหุ้นเพิ่มจาก 52 หุ้น เป็น 119 หุ้น การดำเนินงานในช่วงนี้ได้รับการช่วยเหลือจากมูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ (Gird) เข้ามาให้ความช่วยเหลือในการจัดทำเอกสารและการทำบัญชี ในปี พ.ศ. 2536 กองทุนจึงได้ไปศึกษาดูงานด้านการจัดระบบเอกสาร การจัดทำบัญชีและการดำเนินงานด้านการทำกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียน บ้านหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งจากการไปศึกษาดูงานดังกล่าวทำให้คณะกรรมการได้เห็นระบบเอกสาร ระบบบัญชี ระบบการจ่ายเงินปันผลจึงได้นำเอาระบบในการจัดทำเอกสารบางส่วน มาประยุกต์จากใช้กับการบริหารจัดการของกองทุน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพของชุมชน ส่วนคณะกรรมการก็ได้มีการอบรมการจัดทำบัญชีเพิ่มเติม ซึ่งจากการปรับเปลี่ยนระบบเอกสารมีการใช้เอกสารและการจัดทำบัญชีของกลุ่ม ทำให้กองทุนสามารถดำเนินงานได้ครบ 3 ปี มีเงินออมของสมาชิกทั้งหมด 83,355 บาท และมีผลกำไรจากการดำเนินงาน 67,535 บาท กองทุนมีการวางกฎระเบียบใหม่เพิ่มเติมมีการจ่ายค่าตอบแทนให้กับคณะกรรมการเป็นครั้งแรก ซึ่งการดำเนินงานในช่วงนี้สมาชิกมีความพึงพอใจในการดำเนินงานของกองทุนเป็นอย่างมาก เนื่องจากสมาชิกได้รับเงินปันผลเป็นจำนวนมาก หลังจากที่กองทุนได้ปรับเปลี่ยนการจัดทำเอกสารและการจัดระบบบัญชีใหม่ สมาชิกเกิดความเชื่อมั่นในการบริหารงานของคณะกรรมการ ซึ่งทำให้ชาวบ้านมีความสนใจสมัครเข้าเป็นสมาชิกเพิ่ม เป็น 183 คน

3. มีการสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมเครือข่าย นอกจากการออมทรัพย์และการปล่อยกู้ให้กับสมาชิกแล้ว กองทุนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านส้มโอง ยังมีแนวคิดที่จะขยายฐานการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ของหมู่บ้านโดยการเปิดให้ชาวบ้านที่รวมกลุ่มกันในการดำเนินกิจกรรมสามารถกู้เงินจากกองทุนได้ ซึ่งชาวบ้านให้ความสนใจรวมกลุ่มกันกู้เงินสร้างเป็นกลุ่มกิจกรรมในชุมชนซึ่งกลุ่มต่าง ๆ มีพัฒนาการในการดำเนินงานที่ดีมาตลอด เช่น กิจกรรมธนาคารข้าวบ้านส้มโอง กู้เงินจากกองทุนไปดำเนินงาน 50,000 บาท ปัจจุบันมีทุนดำเนินงานที่เป็นเงินสด 52,450 บาท มีทรัพย์สินเป็นข้าวเปลือกข้าวจำนวน 8 ตัน ข้าวเปลือกเหนียว 4 ตัน และมีลูกหนี้ ข้าวข้าว 1,835 กิโลกรัม ลูกหนี้ข้าวเหนียว 3,630 กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์บ้านส้มโอง กู้เงินจากกองทุนไปดำเนินงาน 2000,000 บาท ปัจจุบันมีสัตว์เลี้ยง 137 ตัว แยกเป็น โค 115 ตัว กระบือ 22 ตัว และยังมีกิจกรรมย่อยที่เป็นกิจกรรมของกองทุนเอง คือ กลุ่มจักสานกระติบข้าวจากต้นคล้าบ้านส้มโอง

4. การดำเนินงานที่สามารถแก้ไขปัญหาในชุมชนและตรงตามความต้องการของชาวบ้าน เป็นผลมาจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเองของคนในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านรับรู้ถึงสภาพปัญหาที่แท้จริงของชุมชน การดำเนินกิจกรรมกองทุนจึงมีความสอดคล้อง

และตรงตามความต้องการของคนในชุมชน โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาในด้านเงินทุนถือได้ว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ปัจจุบันชาวบ้านส้มโองไม่ได้เป็นลูกหนี้เงินกู้ของนายทุน แต่เป็นลูกหนี้ของกองทุน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเพื่อการช่วยเหลือกันในด้านเงินทุนในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบ นอกจากนี้จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้แล้วกองทุนยังมีแนวคิดในการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนของชุมชน โดยการส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มในการประกอบอาชีพเสริมรายได้ในครอบครัว ทำให้ชุมชนที่จากเดิมเป็นหมู่บ้านที่มีความยากจนไม่ได้รับการยอมรับจากบุคคลภายนอก เปลี่ยนแปลงเป็นหมู่บ้านตัวอย่างในการพัฒนาหมู่บ้านให้หมู่บ้านอื่น ๆ ได้มาศึกษาดูงานการพัฒนากลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน หมู่บ้านยังได้รับรางวัลและการยกย่องชมเชย เช่น รางวัลที่ 1 ประเภทกลุ่มออมทรัพย์จากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด ปี 2545 ปี ในปีพ.ศ. 2547 ได้รับรางวัลที่ 2 จากการประกวดกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตระดับจังหวัด เป็นต้น

5. การพัฒนาคน การจัดตั้งกองทุนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านส้มโองขึ้นเป็นการพัฒนาคน โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนมีการเรียนรู้ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน แก้ไขปัญหาร่วมกัน มีความเสียสละ มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและส่วนรวม การบริหารงานของกองทุนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านส้มโอง ในช่วงแรกไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากชาวบ้านยังขาดความรู้ความเข้าใจในการทำงาน ขาดความเข้าใจในการบริหารงาน และขาดเงินทุนหมุนเวียน ทำให้การดำเนินงานได้รับผลกำไรน้อยจากปัญหาเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหา คณะกรรมการและสมาชิกจึงได้จัดให้มีการประชุมร่วมกันทุกเดือน และนำเอาบทเรียนที่ผิดพลาดมาปรับปรุงแก้ไข และนำเอาความรู้ที่ได้รับมาปรับปรุงแก้ไขการบริหารจัดการ กลุ่มมีการปรับปรุงการจัดระบบเอกสารและการทำบัญชีที่สามารถควบคุมและตรวจสอบการดำเนินงานได้ กิจกรรมกองทุนมีความเจริญก้าวหน้า และขยายผลให้เกิดกิจกรรมอื่นในชุมชน

6. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การดำเนินงานของกองทุนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านส้มโอง ก่อให้เกิดผลทางด้านเศรษฐกิจเป็นประการแรก โดยเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้าน มีเงินปันผล และมีการเฉลี่ยคืนให้กับสมาชิก สมาชิกสามารถกู้ยืมเงินจากกองทุนไปใช้ในการประกอบอาชีพ หรือใช้ในกรณีที่มีความจำเป็น ในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าการกู้เงินนอกระบบจากนายทุนเงินกู้ เป็นการบรรเทาความเดือดร้อนด้านการเงินทำให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจ

7. การพัฒนาด้านสังคม การดำเนินงานของกองทุนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านส้มโอง ได้มีการกำหนดระเบียบข้อบังคับในการจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินงานบางส่วน

เป็นกองทุนกลาง เพื่อใช้จ่ายในการพัฒนาหมู่บ้านในด้านต่าง ๆ เช่น สมทบทุนในการสร้าง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านส้มโอง สนับสนุนงบประมาณในการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน การสนับสนุนทุนการศึกษาให้กับเยาวชนในหมู่บ้าน การสนับสนุนการฝึกอบรมความรู้ต่าง ๆ ให้กับชาวบ้าน เช่น การฝึกอบรมด้านวิชาชีพเพื่อเพิ่มพูนทักษะและภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งการสนับสนุนให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์บ้านส้มโอง ธนาคารข้าวบ้านส้มโอง จากการสนับสนุนทำให้กลุ่มกิจกรรมต่างมีพัฒนาการในการดำเนินงาน ที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาทางสังคมโดยรวมของชาวบ้าน ได้เป็นอย่างดี

2. ปัจจัยที่ส่งผลให้การจัดการของกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง

จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้การจัดการของกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง ประสบความสำเร็จได้ พบว่า เกิดจาก 5 ปัจจัย ดังนี้

2.1 ปัจจัยด้านฐานรากของชุมชนและสภาวะแวดล้อมของชุมชน

บ้านส้มโอง เป็นหมู่บ้านยากจนเนื่องจากภาวะภัยแล้ง การทำนาไม่ได้ผล ชาวบ้านขาดแคลนข้าว ส่งผลให้เกิดการอพยพย้ายที่อยู่บางส่วนและเกิดการดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอดของกลุ่มที่ไม่อพยพ มีการเร่ร่อนขอทาน การกู้เงิน, ข้าวเปลือก นายทุนที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง เมื่อกู้แล้วไม่สามารถคืนได้ จึงต้องถูกยึดที่ดินหรือบ้าน ทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนอย่างรุนแรง จากปัญหานี้กลุ่มผู้นำในชุมชนจึงหาทางออกร่วมกันซึ่งก็คือ การระดมทุนภายนอก จัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารวัว-ควาย และกลุ่มออมทรัพย์ฯ ในระยะต่อมาที่ระดมทุนภายในชุมชน โดยแนวคิดหลักเดียวกัน คือ แก้ไขความเดือดร้อนของชุมชน

2.2 ปัจจัยด้านผู้นำ ความรู้ความสามารถของผู้นำ

ผู้นำเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญที่ส่งผลให้การดำเนินการกลุ่มมีความเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการสมาชิก ในส่วนของกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง พบว่า มีกระบวนการเลือกผู้นำที่เป็นผู้อาวุโสเพื่อให้เป็นที่เคารพเชื่อถือของกรรมการนอกจากนั้น เลือกผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ สามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงความต้องการของสมาชิก กับทิศทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

2.3 ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก

การสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มได้มาจากการจัดการกลุ่มที่มีการจัดการสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก ผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินการส่งผลโดยตรงต่อสมาชิก มีความชัดเจนทั้งวัตถุประสงค์ เป้าหมายการทำงาน และกระบวนการ/วิธีการทำงาน สมาชิกที่มีความสงสัยสามารถตรวจสอบได้โดยตลอด มีการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องของกลุ่ม

ส่งผลมีการพัฒนาการที่เป็นแบบแผน รวมทั้งการสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้สมาชิกอย่างต่อเนื่อง ทำให้สมาชิกร่วมกิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่องเช่นกัน

2.4 ปัจจัยด้านระบบการบริหารจัดการกลุ่ม

กลุ่มมีการบริหารจัดการที่เป็นรูปธรรม มีโครงสร้าง มีการจัดการที่ชัดเจน สร้างความมั่นใจให้กับสมาชิกและชุมชน มีการจัดปรับโครงสร้าง/รูปแบบ/ระเบียบ ให้เหมาะสม สอดคล้องกับสมาชิกและชุมชน โดยประสานความร่วมมือกับกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชนอันส่งผลให้เกิดความชอบธรรมและความร่วมมือระดับชุมชน เอื้อประโยชน์แก่สมาชิกกลุ่มและชุมชน โดยตลอด

2.5 ปัจจัยด้านการส่งเสริมสนับสนุนจากภายนอก

องค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาและความสำเร็จของกลุ่ม เนื่องจากมีส่วนช่วยให้กลุ่มเกิดกระบวนการเรียนรู้ การสร้างกระบวนการคิดที่มีทิศทางเป็นระบบ มีการสร้างผู้นำในชุมชนให้สามารถบริหารจัดการกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งเรียนรู้จากการดำเนินการจริง และการศึกษาดูงานจากกลุ่มที่มีความสำเร็จในการออมทรัพย์ นำกลับมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มได้ รวมทั้งการสนับสนุนด้านงบประมาณแก่กลุ่มออมทรัพย์ แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง อีกด้วย ตัวอย่างหน่วยงานที่ให้ความสนับสนุนด้านต่าง ๆ แก่กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง ได้แก่ มูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ (GRID FOUNDATION) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ องค์กรบริหารส่วนตำบลโนนสวรรค์

อภิปรายผล

กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทุนโดยภาพรวมของหมู่บ้านส้มโอง

การจัดการกองทุนชุมชนบ้านส้มโองเป็นกระบวนการหนึ่งของการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน (ซึ่งมีหลายแนวทาง) โดยเป้าหมายและแนวทางในการจัดการกองทุนชุมชนบ้านส้มโอง มีหลักการ 3 ประการ คือ

1. การจัดการกองทุนของชุมชน ต้องสอดคล้องและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือมองมุมกลับได้ว่าใช้ปัญหาและการแก้ไขปัญหาเป็นตัวตั้งในการพิจารณาว่าจะจัดการกองทุนอย่างไร

2. การจัดการกองทุนที่นำไปสู่ “การพึ่งตนเอง” ซึ่งเป็นทั้งเป้าหมายสูงสุด ที่อยากเห็นในระยะไกล ๆ และเป็นวิธีการ/กระบวนการทำงานของชุมชนเกือบทุกกลุ่ม/กิจกรรมที่ ต้องริเริ่มจากตนเอง เช่น การออม การสร้างความเข้มแข็งภายในก่อนจะไปประสานกับภายนอก

3. การดำเนินการแบบมีส่วนร่วม/ และใช้กระบวนการกลุ่มในการขับเคลื่อนงาน โดยมีผู้นำกรรมการ เป็นหัวใจสำคัญในการทำงาน ทุกกลุ่ม ทุกกองทุน จะใช้หลักการนี้ในการกำหนดทิศทางและการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีเวทีในการแลกเปลี่ยนเป็นรายเดือน และราย 3 เดือน อย่างสม่ำเสมอ

หลักการทั้ง 3 ประการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากการพัฒนาของกลุ่มต่าง ๆ ในการจัดการกองทุนที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ภายใต้กระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนซึ่งถ้าหากพิจารณาถึงระบบการเรียนรู้ของบ้านส้มโองในการจัดการกองทุน มีกระบวนการหลัก ๆ 3 ขั้นตอนคือ

1. การพัฒนาแนวคิดและการค้นหาทางออก ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ของกลุ่มจัดการกองทุนซึ่งเห็นได้ชัดในระยะแรก ๆ ซึ่งมีกระบวนการย่อย ๆ ดังนี้

1.1 การค้นหาปัญหา/และการวิเคราะห์ร่วมกัน ในระยะแรกอาจได้รับการกระตุ้นจากคนภายนอก (เจ้าหน้าที่โครงการ GRID) ทำให้เกิดการตั้งกลุ่ม วง โสกัน/มีเวทีประชุมเพื่อระดมปัญหา/พร้อมทั้งทางออก

1.2 การค้นหาทางออก ซึ่งบางปัญหาเริ่มได้จากทางออก (เป็นข้อเสนอ) จากเวทีโศกัน ในชุมชน แต่บางปัญหาชุมชนไม่รู้ว่าจะแก้ไขปัญหาอย่างไรต้องได้แสวงหาทางออกจากภายนอกทั้งในรูปแบบการศึกษาดูงานและการเชิญวิทยากรมาบรรยาย

1.3 การทดลองทำกิจกรรม เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าแนวทางแก้ไขนั้นเป็นไปได้ดีหรือไม่ ถ้ายังไม่สอดคล้องก็มีการปรับปรุงแก้ไข เช่นในกรณี เรื่องธนาคารข้าว ที่เริ่มแรกใช้วิธีการลงหุ้นแต่เมื่อทดลองกิจกรรมแล้วผู้ขาดแคลนข้าวไม่ได้รับการแก้ไข (ไม่มีข้าวลงหุ้น) จึงปรับเป็นการบริจาค ทำให้สามารถกระจายถึงผู้ขาดแคลนข้าวได้อย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุปกระบวนการเรียนรู้ในช่วงนี้เป็นการเรียนรู้ที่จะปรับแนวคิดของกลุ่มคนให้ได้เห็นร่วมกันว่า ปัญหาของเราคืออะไร มีสาเหตุมาจากอะไร อะไรบ้างที่แก้ไขได้ อะไรแก้ไขไม่ได้ หากจะแก้ไขได้อย่างไร และวิธีการนั้นแก้ไขได้จริงหรือไม่ ขั้นตอนดังกล่าวนี้ถือเป็นการพัฒนาแนวคิดของชุมชนในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน พัฒนาการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหา พร้อมกับเห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาให้กับตนเอง

2. ขั้นตอนการพัฒนากิจกรรมให้มีประสิทธิภาพ เป็นผลจากการทำกิจกรรมในช่วงแรกได้เริ่มมีปัญหา/อุปสรรค การทำงานมีความซับซ้อนมากขึ้นทำให้การพัฒนา/การจัดการกลุ่ม ให้สามารถรองรับสถานการณ์ดังกล่าว ที่เห็นได้ชัดเจน คือ การปรับตัวเองของกลุ่ม ธนาคาร วัว/ควาย ที่ความจำเป็นในการใช้แรงงานควายหมดไปจึงจัดปรับกลุ่มเป็นการ

ส่งเสริมการเลี้ยง วัว/ควาย ทำให้ต้องปรับ โครงสร้างของกลุ่มจากเดิมฐานสมาชิกเป็นชุมชน มาเป็นรายครอบครัว ธนากรข้าว ปัญหาการขาดแคลนข้าวได้รับการแก้ไขและมีข้าวเป็นต้นทุน ในฉางมากขึ้น จึงปรับกิจกรรมมาเป็นกุ่มทำการอาชีพ เป็นต้น และที่สำคัญคือกรณีกลุ่มออมทรัพย์ ที่มีการพัฒนาระบบการจัดการกลุ่มที่อยู่ในวงจร “ปีนปลา” กลุ่มไม่สามารถพัฒนาต่อเนื่อง ปรับมาใช้ระบบบัญชีแนวของเครดิตยูเนียน จัดปรับระบบออมที่เปิดกว้างมากขึ้น ทำให้เป็น แหล่งเรียนรู้และแบบอย่างของกลุ่มในชุมชนและภายนอก

กระบวนการเรียนรู้ทั้ง 2 ขั้นตอนนี้ เริ่มต้นจากการทบทวนการทำกิจกรรม ร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา (กระตุ้นความคิดเพื่อให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่อง) หลังจากนั้นเป็น การศึกษาคูงาน (ทั้งกลุ่ม ธนากรวัว/ควาย ธนากรข้าว ออมทรัพย์ฯ) เพื่อใช้เป็นจินตนาการ ที่อยากให้กลุ่มในวันข้างหน้า แล้วนำสิ่งที่เห็นร่วมนั้นมาหารือต่อว่าจะทำอย่างไร ถ้าหากกลุ่ม เห็นว่าจะดำเนินการแล้ว จึงพัฒนาต่อในรายละเอียด เช่น การจัดปรับโครงสร้างร่วมกัน (จัด ระบบสมาชิก/กรรมการ) การระดมหุ้น หรือปรับระบบบัญชี การเงิน โดยต้องมีการเสริมทักษะ ในการทำงานทั้งผ่านการอบรมร่วมกับเครือข่าย การใช้วิทยากรอบรมในชุมชน ที่สำคัญกลุ่ม ต้องคัดเลือกคนที่มีทักษะพื้นฐานเข้าร่วมอบรม และรับผิดชอบ เช่น คนที่จะทำบัญชีต้องเป็น คนที่มีทักษะในการเขียน เป็นต้น

3. การเผยแพร่และขยายผล ในขั้นตอนนี้ถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ เพราะในขณะที่เราอยากให้คนภายนอกได้รู้และเรียนรู้ร่วมกับเรานั้น เราก็ได้เรียนรู้กับคนภายนอก ด้วย ซึ่งเป็นขอบเขตที่มากขึ้นเกิดการพัฒนากายในชุมชน ซึ่งการเรียนรู้ในขั้นตอนนี้แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ

3.1 การเผยแพร่ขยายผล เพื่อให้คนอื่นที่สนใจ/และเราสนใจที่จะพัฒนา ตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนต่าง ๆ ผ่านเข้ามาเรียนรู้ด้วย ทั้งในรูปแบบการดูงาน/ การเชิญเป็นวิทยากร หรือทางกลุ่มจัดเป็นหลักสูตรการศึกษาอบรมให้กับกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งบทเรียน ในการเผยแพร่ความรู้ที่เห็นมานั้น ถ้าหากเป็นกระบวนการควรจะมีคนภายนอก(เจ้าหน้าที่มูลนิธิ GRID ราชการ) ที่เกี่ยวข้องเป็นทีมหนุนช่วยจะทำให้จัดได้เป็นกระบวนการได้มากขึ้น แต่ถ้า หากกลุ่มดำเนินการเองนั้นจะเป็นลักษณะความรู้/ทักษะเฉพาะ เช่น การทำบัญชี การสาน กระติบข้าว จะมีวิธีการสอนที่เป็นปฏิบัติการ เป็นกันเอง ไม่เป็นทางการมากเกินไป ถ้ามีคน สนใจต่อก็สามารถเรียนได้ตลอดเวลา ซึ่งเป็นวิถีของชุมชนเดิม และเป็นวิธีการที่ขยายผลแล้ว ได้ผลดี

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้สอดคล้องกับแนวคิดต่างที่ผู้วิจัยใช้เป็นกรอบในการวิจัย คือ กลุ่มในชุมชนหรือองค์กรในชุมชน จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกในกลุ่มหรือองค์กรมีความสมัครใจ หรือเห็นคุณค่า ความสำคัญของกลุ่มหรือเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะต้องมีผู้นำ ทั้งโดยตำแหน่งและ/หรือ ตามธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นโครงสร้างสำคัญของกลุ่ม จากนั้นก็จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันตามมา จึงจะช่วยให้การดำเนินงานเพื่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มประสบความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

1. กองทุนควรมีการพัฒนาทักษะในการบริหารงานของกองทุนให้กับคณะกรรมการในด้านต่าง ๆ ให้เกิดความรู้ใหม่ และส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้ในการบริหารจัดการกองทุนให้แก่สมาชิกที่เป็นคนรุ่นใหม่ เพื่อเป็นการฝึกผู้นำที่เป็นคนรุ่นใหม่เพื่อให้กองทุนมีความยั่งยืนต่อไป
2. กองทุนควรมีการจัดทำเอกสารและการจัดทำบันทึกข้อมูลทั่วไปของกองทุน เช่น ประวัติความเป็นมาของกองทุน ข้อมูลกิจกรรมต่าง ๆ ของกองทุนรวมถึงการสรุปผลการดำเนินงานที่เป็นในแต่ละช่วง เพื่อให้ง่ายต่อการตรวจสอบ และง่ายต่อการเรียนรู้ของสมาชิก